

УДК 347.91/.95:347.952.1/2

[https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-1\(18\)-775-781](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-1(18)-775-781)

Мирось Катерина Володимирівна кандидат юридичних наук, старший викладач, кафедра правового регулювання економіки, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків, <https://orcid.org/0009-0005-5416-0821>

ЗМІСТ НЕОБГРУНТОВАНості АКТИВІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ ЗА ПРАВИЛАМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Анотація. У статті із застосуванням методів аналізу та синтезу наукового пізнання досліджується зміст необгрунтованості активів як необхідна передумова належного розгляду окремої категорії справ, визначених ЦПК України. Виходячи із загальної характеристики такої категорії справ, як визнання активів необгрунтованими та їх стягнення в дохід держави, авторка визначає види активів, що можуть бути предметом цивільної конфіскації.

Закріплена у національному цивільному процесуальному законодавстві України можливість визнання активів необгрунтованими та запровадження механізму цивільної конфіскації зумовлює необхідність з'ясування кола питань, пов'язаних із законодавчо встановленими ознаками, які дають підстави для визнання активів необгрунтованими. У цьому контексті аналізуються окремі норми антикорупційного законодавства України. Такий комплексний підхід до застосування відповідних законодавчих приписів дозволив сформулювати зміст необгрунтованих активів як передумову їх стягнення в дохід держави за правилами цивільного судочинства.

З урахуванням нормативного визначення активів, закріпленого у п. 1 ч. 8 ст. 290 ЦПК України, яке має низку спільних рис із визначенням об'єктів цивільних прав, обгрунтовується значення належного визначення вартості активів під час розгляду справ цієї категорії. У зв'язку з цим доводиться, що до змісту необгрунтованості як ознаки можливості стягнення активів у дохід держави слід відносити не лише непідтвердженість законних джерел їх набуття та володіння речовими правами щодо них, а й відповідність установленим законодавством вартісним межах.

Запропонований підхід сприятиме відмежуванню застосування наслідків, пов'язаних із підвищеними вартісними показниками активів, зокрема цивільної конфіскації, від кримінально-правових наслідків. У висновках наведено результати проведеного дослідження та обгрунтовано їх науково-практичне значення.

Ключові слова: цивільне судочинство; цивільна конфіскація; необгрунтовані активи; стягнення активів у дохід держави.

Myros Kateryna Volodymyrivna candidate of legal sciences, senior lecturer, department of Legal Regulation of Economics, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, <https://orcid.org/0009-0005-5416-0821>

THE CONTENT OF UNJUSTIFIED ASSETS AS A PREREQUISITE FOR THEIR RECOVERY TO THE STATE REVENUE UNDER THE RULES OF CIVIL PROCEDURE

Abstract. The article, using the methods of analysis and synthesis of scientific cognition, examines the content of unjustified assets as a necessary prerequisite for the proper consideration of a specific category of cases defined by the Civil Procedure Code of Ukraine. Based on the general characteristics of such cases as the recognition of assets as unjustified and their recovery to the state revenue, the author identifies the types of assets that may constitute the subject matter of civil confiscation.

The possibility of recognizing assets as unjustified and introducing the mechanism of civil confiscation, as established in the national civil procedural legislation of Ukraine, necessitates clarification of a range of issues related to the statutory features that allow certain assets to be recognized as unjustified. In this regard, certain provisions of Ukrainian anti-corruption legislation are analyzed. Such a comprehensive application of the relevant legislative provisions made it possible to formulate the content of unjustified assets as a prerequisite for their recovery to the state revenue under the rules of civil procedure.

Taking into account the statutory definition of assets provided in paragraph 1, part 8 of Article 290 of the Civil Procedure Code of Ukraine, which has many common features with the definition of objects of civil rights, the article emphasizes the importance of properly determining the value of such assets when considering cases of this category. Consequently, it is substantiated that the content of unjustified assets, as an indication of the possibility of their recovery to the state revenue, should include not only the lack of confirmation of lawful sources of acquisition and ownership of proprietary rights thereto, but also compliance with the value thresholds established by law.

The proposed approach will contribute to distinguishing the application of consequences related to increased asset value indicators, in particular civil confiscation, from the application of criminal law consequences. The conclusions present the results of the study and substantiate their scientific and practical significance.

Keywords: civil procedure; civil confiscation; unjustified assets; recovery of assets to the state revenue.

Постановка проблеми в її загальному вигляді та зв'язок із науковими та практичними завданнями полягає у необхідності дослідження різних аспектів

розгляду справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. При розгляді судом справ вказаної категорії важливим є належна оцінка активів на предмет визначення можливої їх необґрунтованості. Останнє, у свою чергу, складає правову підставу для висновку суду про можливість задоволення позову, поданого прокурором.

Виходячи з цього, **метою статті** є розробка наукових пропозицій щодо встановлення змісту необґрунтованих активів як передумови їх стягнення в дохід держави за правилами ЦПК України. Наголошується, що від набуття активами ознак необґрунтованості під час розгляду справи Вищим антикорупційним судом залежить можливість впливу акту правосуддя на володіння, користування та розпорядження майном з боку відповідача та (або) пов'язаних з ним осіб.

Доволі різноманітним є **аналіз останніх досліджень та публікацій** з приводу особливостей розгляду судом справи зазначеної категорії. Враховуючи доволі чисельну їх кількість, авторка вважає за можливе класифікувати такі дослідження на наступні групи. До першої варто віднести наукові здобутки, присвячені загальній характеристиці справ про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави [напр., 1]. До другої – роботи, пов'язані з висвітленням особливостей застосування окремих процесуальних правил при вирішенні справ цивільної конфіскації [2; 3]. До третьої – дослідження правового статусу учасників таких справ [напр., 4]. Врешті, до четвертої – наукові публікації відносно перспектив розвитку національного законодавства у вищезазначеній сфері [напр., 5].

Виклад основного матеріалу. Одним з основних наслідків незаконного збагачення є набуття матеріальних цінностей, стосовно яких вітчизняне цивільне процесуальне законодавство надає можливість ставити питання у позовній заяві про їх стягнення в дохід держави, довівши при цьому їх необґрунтованість. За даними відкритих електронних джерел, що не мають офіційного статусу, лише за 8 місяців 2025 р. Вищий антикорупційний суд ухвалив рішення про конфіскацію майна на суму понад 43 млн грн стосовно необґрунтованих активів, відповідачами по яких виступали, зокрема, посадовці митної служби, прокуратури та Національної поліції України при розгляді 27 позовних заяв.

Впродовж 2024 р. на розгляд Вищого антикорупційного суду від прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури надійшло 12 позовних заяв, в яких ставиться питання визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Це більше, ніж у 2023 р., на 5 одиниць або на 71 %. У провадженнях по цивільним справам протягом 2024 р. постановлено 8 судових рішень, що у 2,5 рази більше, ніж у попередньому 2023 р., коли постановлювалося 3 рішення. За результатами розгляду заяв протягом 2024 р. вимоги задоволено (у тому числі частково) й стягнуто до Державного бюджету України необґрунтованих активів на суму 18 281 795 грн, 314 дол. США, дві

квартири, одне машино-місце, житловий будинок, а також транспортний засіб та 6 земельних ділянок. Станом на кінець 2024 р. у провадженні вказаного суду перебувало вісім цивільних справ [6, с. 15].

Зростання кількості справ зазначеної категорії протягом трьох років підтверджує актуальність обраної теми, оскільки ухваленню акту правосуддя передуює аналіз спірних правовідносин. Важливе місце при цьому займає дослідження активів як об'єктів цивільного права з позиції обґрунтованості джерел їх набуття.

В одній з постанов Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду звертається увага, що правовий режим необґрунтованих активів є свого роду додатковим обмеженням для публічних фізичних осіб. Натомість для звичайних суб'єктів така конструкція нехарактерна і невласлива [7]. Виходячи з цього можна зробити висновок, що належний суб'єктний склад у вказаних справах, зокрема вірне визначення відповідача як особи, відносно активів якого ставиться питання про стягнення в дохід держави, є однією з передумов звернення до суду прокурора з відповідною позовною заявою за правилами цивільного судочинства. П.І. Ковачев з посиланням на наукове джерело справедливо звертає увагу на випадки, коли необґрунтовані активи фактично набуваються публічною особою, але реєструються (оформлюються) на іншу особу з метою їх приховування. Подібна практика опосередкованого набуття активів є доволі популярною не тільки в Україні, а й за її межами. Здійснюючи таким чином оформлення (державну реєстрацію) права власності на дороговартісні активи за членами сім'ї, друзями або іншими близькими особами, публічна особа формально дистанціюється від майна, фактичним власником якого вона є [8].

Про необґрунтованість активу, на думку авторки, мова може йти за умови врахування судом часу набрання чинності певним законодавчим актом. Згідно із ч. 2 ст. 290 ЦПК України, позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави пред'являється щодо:

– активів, набутих після дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31.10.2019 р. № 263-IX (далі – Закон України № 263-IX), якщо різниця між їх вартістю і законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у 500 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день набрання чинності зазначеним Законом, але не перевищує межу, встановлену ст. 368-5 Кримінального кодексу України (далі – КК України);

– активів, набутих після дня набрання чинності Законом № 263-IX, якщо різниця між їх вартістю і законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у 500 і більше

разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день набрання чинності зазначеним Законом, а кримінальне провадження за ст. 368-5 КК України, предметом злочину в якому були ці активи, закрите на підставі пунктів 3, 4, 5, 8, 10 частини першої ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) і відповідне рішення набуло статусу остаточного;

– доходів, отриманих від активів, зазначених в абзацах другому та третьому цієї частини [7].

Необґрунтованість активів повинна встановлюватись судом, перш за все, з використанням понятійного апарату, визначеного ч. 8 ст. 290 ЦПК України, зокрема щодо терміну «активи» та «набуття активів». По-друге, про стягнення активів в дохід держави можна вести мову лише відносно «спеціального суб'єкта» в якості відповідача – особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка набула таких активів під час виконання таких функцій. По-третє, для характеристики необґрунтованості набутих активів необхідно враховувати також день набрання чинності Законом № 263-ІХ, оскільки до цієї дати можливість застосування так званої цивільної конфіскації у національному законодавстві не встановлювалась. По-четверте, при аналізі змісту активів на предмет їх необґрунтованості повинна враховуватись різниця між вартістю таких активів та законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування – у 500 і більше разів перевищувати розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день набрання чинності зазначеним Законом, однак не перевищувати межу, встановлену ст. 368-5 КК України. По-п'яте, закриття кримінального провадження, за наявності вищевказаних вартісних ознак активів та набуття відповідним рішенням суду кримінальної юрисдикції статусу остаточного. По-шосте, активи визнаються необґрунтованими і за умови отримання доходів від попередньо-вказаних активів.

Зазначене вище дозволяє прийти до наступних **висновків**. Практика застосування гл. 12 розд. III ЦПК України набуває, як зазначалось вище, поширення у діяльності Вищого антикорупційного суду. На відміну від інших категорій справ позовного провадження, у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави приймають участь специфічні, визначені національним цивільним процесуальним законодавством, учасники справи. Водночас викладені в попередньому абзаці цієї роботи наукові пропозиції сприятимуть, на нашу думку, встановленню судом змісту необґрунтованості таких активів як своєрідної передумови їх стягнення в дохід держави.

Література:

1. Бобрик В.І. Провадження в справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування як вид галузево-матеріальної диференціації справ позовного провадження цивільного процесу / В. І. Бобрик // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2015. – Вип. 1(1). – С. 139-142.

2. Дюкарева С.В. Процесуальні строки у справах про застосування санкцій при забезпеченні національних інтересів України / С.В. Дюкарева // Національні інтереси України. – 2025. – № 11(16). – С. 679-685. – [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11\(16\)-679-6853](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11(16)-679-6853).

3. Кройтор В.А. Розподіл обов'язків з доказування у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави / В.А. Кройтор // Право і суспільство. – 2023. – № 4. – С. 92-101. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.14>.

4. Хотинська-Нор О., Стефанчук М., Легких К. Участь прокурора у справах про стягнення в дохід держави необґрунтованих активів: у пошуках функціональної передумови / О. Хотинська-Нор, М. Стефанчук, К. Легких // Актуальні проблеми правознавства. – 2025. – № 3. – С. 101-109. <https://doi.org/10.35774/app2025.03.101>.

5. Гусаров К.В. Оновлення цивільного процесуального законодавства в частині визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. / К.В. Гусаров // Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 13 груд. 2019 р.). – Одеса, 2019. – С. 8-13.

6. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 2024 році (як судом першої інстанції). [Електронний ресурс]. – Київ, 2025. – 21 с. Режим доступу: https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/statistics/analyses/justice_2024.pdf.

7. Постанова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду по № 991/4164/23 від 31 жовтня 2024 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122788768>.

8. Ковачев П.І. Належний відповідач у справах про цивільну конфіскацію необґрунтованих активів / Юридичний науковий електронний журнал. – 2024. – № 6. – С. 80-83. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/18>.

References:

1. Bobryk, V.I. (2015). Provdzhennia v spravakh pro vyznannia neobgruntovanykh aktyviv ta yikh vytrebuvannia yak vyd haluzevo-materialnoi dyferentsiatsii sprav pozovnoho provadzhennia tsyvilnoho protsesu [Proceedings in cases of recognition of assets as unfounded and their recovery as a type of sectoral and material differentiation of cases of civil litigation proceedings]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Yurydychni nauky – Scientific Bulletin of the Kherson State University. Series: Legal Sciences*, 1(1), 139-142 [in Ukrainian].

2. Diukarieva, S.V. (2025). Protsesualni stroky u spravakh pro zastosuvannia sanktsii pry zabezpechenni natsionalnykh interesiv Ukrainy [Procedural deadlines in cases of application of sanctions in ensuring the national interests of Ukraine]. *Natsionalni interesy Ukrainy – National Interests of Ukraine*, 11(16), 679-685. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11\(16\)-679-6853](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11(16)-679-6853) [in Ukrainian].

3. Kroitor, V.A. (2023). Rozpodil oboviazkiv z dokazuvannia u spravakh pro vyznannia neobgruntovanykh aktyviv ta yikh stiahnennia v dokhid derzhavy [Distribution of burdens of proof in cases of recognition of assets as unfounded and their recovery into state revenue]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, 4, 92-101. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.14> [in Ukrainian].

4. Khotynska-Nor, O., Stefanchuk, M., Lehkykh, K. (2025). Uchast prokurora u spravakh pro stiahnennia v dokhid derzhavy neobgruntovanykh aktyviv: u poshukakh funktsionalnoi peredumovy [Prosecutor's participation in cases concerning the recovery of unjustified assets to the State: in search of a functional background]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Current problems of law*, 3, 101-109. <https://doi.org/10.35774/app2025.03.101> [in Ukrainian].

5. Husarov, K.V. (2019). Onovlennia tsyvilnoho protsesualnoho zakonodavstva v chastyni vyznannia neobgruntovanykh aktyviv ta yikh stiahnennia v dokhid derzhavy [Updating civil procedural legislation in terms of recognizing assets as unfounded and their recovery into state revenue]. *Tsyvilne sudochynstvo u svitli sudovoi reformy v Ukraini – Civil proceedings in the light of judicial reform in Ukraine: Proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical online conference named after Yu.S. Chervony*, (pp. 8-13). Odessa [in Ukrainian].

6. *Analiz zdiisnennia sudochynstva Vyshchym antykoruptsiinym sudom u 2024 rotsi (yak sudom pershoi instantsii) [Analysis of the implementation of judicial proceedings by the Supreme Anti-Corruption Court in 2024 (as a court of first instance)].* (2025). Kyiv. Retrieved from https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/statistics/analyses/justice_2024.pdf [in Ukrainian].

7. *Postanova Apeliatsiinoi palaty Vyshchoho antykoruptsiinoho sudu po № 991/4164/23 vid 31 zhovtnia 2024 r. [Resolution of the Appellate Chamber of the High Anti-Corruption Court No. 991/4164/23 of October 31, 2024].* Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122788768> [in Ukrainian].

8. Kovachev, P.I. (2024). *Naleznyi vidpovidach u spravakh pro tsyvilnu konfiskatsiiu neobgruntovanykh aktyviv [Proper Defendant in Cases of Civil Confiscation of Unfounded Assets]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal Scientific Electronic Journal*, 6, 80-83. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/18> [in Ukrainian].